

Mirseýit Sultangaliýew

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Mirseýit Sultangaliýew SULTAN GALIYEV

Sultan Galiyev ve Turar Riskulov eski Sovyetler Birliği dâhilinde yaşıyan Türkler için son derece mühim şahsiyetlerdir. Sonraları, öne çıkışları ve ileri sürdüğü tezler açısından bakıldığında, bütün ezilen halklara yönelik fikirler de beyan etmesi, Galiyev'in biraz daha fazla tanınmasına yol açmıştır. Gerçekte bu ikisinin Türk dünyasını kucaklayan kurtuluş mücadelesinin temelinde ise, Anadolu Türkiyesi'nde başlayan ve başarılı olan Türk İstiklal Hareketi vardır. Mutlaka Türkiye'den haberdardılar ve etkilenmemeleri de mümkün değildir.

Bununla birlikte, zaman zaman Riskulov ve Galiyev'in karşılaştırıldığına şahit olmaktayız. Ancak onları incelediğimiz de, ikisinin de farklı hususiyetleri mevcuttur. Ama Galiyev teorisyenliğiyle, Riskulov da uygulamacılığıyla göze batarlar. Aslında birini öbürüne üstün tutmanın şu anda hiçbir yararı yoktur. Asil Türk milletinin bu iki deli çocuğu bir vakitler, çok kısa, fakat dolu bir hayat yaşamışlar, aşağı-yukarı aynı ülküler için savaşmışlar ve bu suretle de vazifelerini iyi ya da kötü bir şekilde yerine getirerek, tarihteki yerlerini almışlardır.

Sultan Galiyev hakkında şimdiye kadar yazılan eserlerin en dikkate değeri ve bütün dünyanın da bu tanıdığı çalışma, A.Bennigsen-C.Quelquejay, Sultan Galiyev ve Sovyet Müslümanları, Çev. N.Uzel, İstanbul 1981, adlı kitaptır. Onun dışında R.Muhammedi, Sırat Köprüsü, İstanbul 1993, isimli biyografik eserin de anılması gerekir. Bunların haricinde de pek çok neşriyat varsa da, yukarıda zikrettiklerimiz kadar çarpıcı değillerdir.

Hayat hikâyesiyle alâkalı belgelere baktığımızda, onun Ufa bölgesinde 1882 tarihinde doğmuş olduğunu görürüz. Bütün Rusya Türkleri gibi, Çarlık rejiminin kültürel asimilasyonu altında bir çocukluk geçiren Galiyev, 20. asrın başlarında Türk dünyasında tesirli olan Cedid (Yenilikçilik) hareketinden etkilenmiş bir gençtir.

Bilindiğı üzere, birinci Bolşevik ihtilali (1905) sırasındaki hürriyet ortamından Rusya Türkleri ve Müslümanları da yararlanmaya çalışmışlar, buna bağlı olarak çeşitli kongreler ve toplantılar düzenlenmişti. İlki 1905 ağustosunda, ikincisi 1906'nın ocak-şubat aylarında ve üçüncüsü de 1906 ağustosunda gerçekleşen Rusya Müslümanları kongrelerinde önemli kararlar alındı. Bunlardan çıkan en dikkat çeken sonuç; Rusların

yaptıkları anti-Türk ve Müslümanlık propagandalarının kınanmasıyla, Türk düşmanlığına karşı mücadeleye karar verilmesiydi. Ayrıca Türkler arasında birlik ruhunun şekillenmesi açısından da bu kongreler çok önemlidir. Ama Türkler, yine malûm olduğu gibi bu müsait ortamdan yeterince faydalanamadılar.

Şunu biliyoruz ki, 1903-1904 yıllarında Azerbaycan'da, aralarında Mehmet Emin Resulzade'nin de olduğu birtakım kişilerce "Himmet" adı altında Milli Sosyalizm'i ilke edinen bir parti kurulmuş idi. İhtilal sırasında bu siyasi teşekkül Bolşevikler ile Menşevikler arasında kaldı. 1907'de Çarlık rejimi kendisini biraz toparlayınca sert tedbirlere başvurmuş, Himmet Partisi de kapatılarak, üyelerinin bazıları tutuklanmış, bazıları da ülke sınırları dışına kaçmak zorunda kalmıştı. 1911 yılı sonlarına gelindiğinde ise Kasımlı Abbas ve Taki Nakioğlu'nun girişimleriyle Müsavat Partisi ortaya çıktı. Böylece Milli Azerbaycan hareketi siyasi bir platforma da sokuldu. Bundan bahsetmemizin sebebi, gençlik yıllarında da milliyetçi fikirlere sahip olan Sultan Galiyev, I. Dünya Harbi sırasında Azerbaycan'a gitmiş, orada öğretmenlik yapmış ve bu mesleği icra ederken, Azerbaycan'daki Müsavatçılarla tanışarak, onların fikirlerinden de ilham almıştır.

Rusya'da 1917 yılında, yeniden hürriyet rüzgârları esmeye başlayınca, Sultan Galiyev ve birtakım Türkler, Bolşeviklerin yanında olmayı seçtiler. O, "yüreğimin üzerinde büyük bir ağırlıkla yüklenen milletimin sevgisi yüzünden Bolşevizme geldim" diyordu. Yani bu sözünden de anlaşılacağı üzere, kötünün iyisinde karar kılmak zorunda kalmıştı. Sultan Galiyev ve etrafındakiler ezilen Türklerle, Müslümanlar için tek kurtuluş yolunun komünizm olduğunu düşünürlerken, bir kısım milliyetçiler de Çarlık Rusya'sı sırasındaki gibi, Sovyet Rusya'ya karşı da tam bağımsızlık amacıyla kafa tutmayı sürdürdüler. Umumiyetle bu hareket Türkistan'da "Basmacılık" olarak yorumlanıyordu. Bilindiği üzere bunlara sonradan rahmetli Enver Paşa da katılacak, hatta o Türkistan'daki bu baş kaldırı hareketinin önderi de olacaktı.

SULTAN GALİYEV

YAŞAMI VE
MÜCADELESİ

ÖZGÜR ERDEM

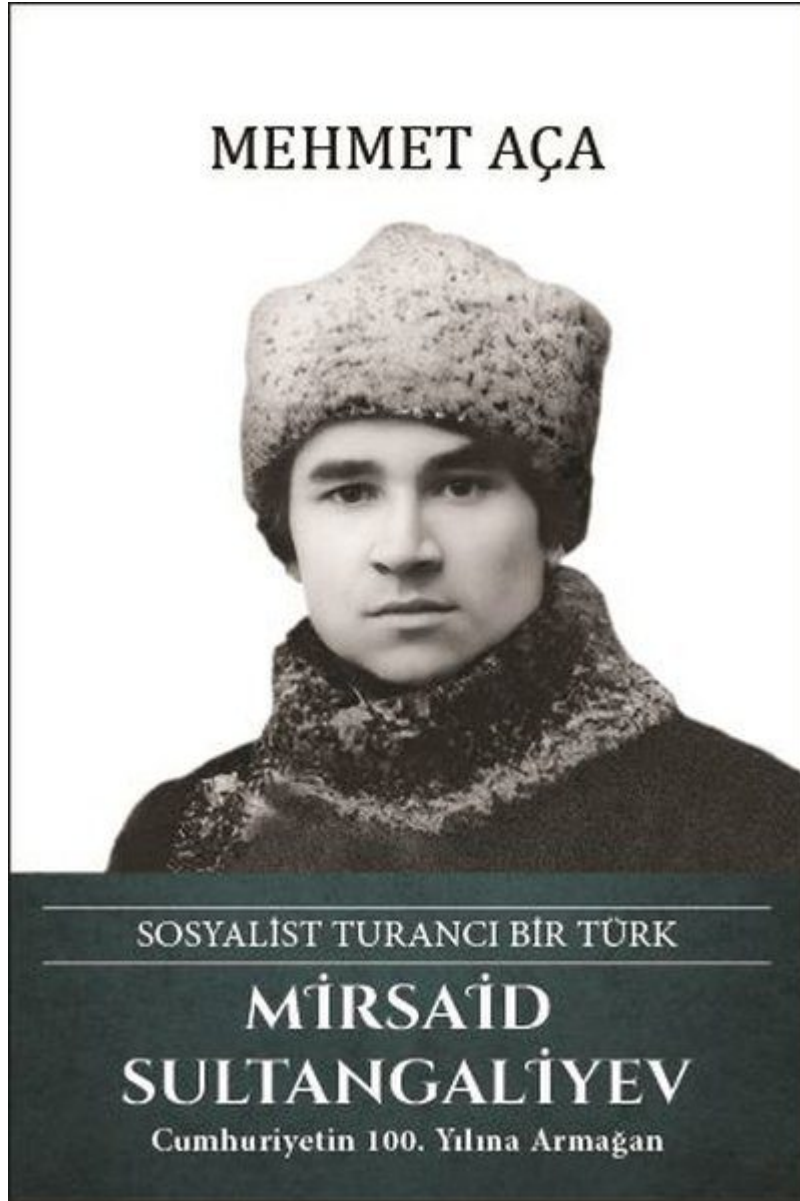
Daha sonraları Basmacı mücadelesinin etkisizleştirilmesinde hem Riskulov'un, hem de Galiyev'in maalesef mühim rolleri oldu. Onlar kaleme aldıkları makaleler ve Sovyet coğrafyasının

çeşitli yerlerine yaptıkları ikna turları ve çalışmalarıyla sempazitanlar kazandırmışlardı. Elbette ki Kızıl Rusların onları oyuncak gibi kullandığını ve ihanet edeceklerini bilmiyorlardı. Yine de 1917'deki, I. Bütün Rusya Müslümanları Kongresinde, 1916'da başlayan Basmacı Hareketine katılanlara sempati ile yaklaşılması yolunda kararlar da alındı. Bu toplantıda en dikkat çekici çıkışı yapanlardan birisi Mehmet Emin Resulzade olmuştur. O; ayrı ayrı Türk ve Müslüman halkların bölgesel muhtariyetleri esastaki bir federal düzeni savunuyordu. Komünist Ruslar Türkleri kandırmak için her yolu denediler. 15 Kasım 1917'deki Rusya Topluluklarının Hakları Beyannamesi bir yana; 3 Aralık 1917 tarihindeki bütün Rusya ve Doğu Müslümanlarına yapılan çağrıda; "Rus çarları ve zalimler tarafından mescitleri yıktırılan, gelenekleri parçalanan İdil ve Kırım Tatarları, Sibiryâ, Kırgız ve Kazakları, Kafkas ötesinin Türk, Tatar, Çerkez ve diğer dağlıları. Bundan sonra inanç ve görenekleriniz, milli kurumlarınız serbest ve dokunulmazdır. Kültürel hayatınızı hürce tesise hakkınız var", deniyordu.

1918 yılı ocağında yapılan Komünist Partisi kongresinde Tatar-Başkurt Devletinin kurulması için bir görüş ortaya atıldı. Sultan Galiyev İdil-Ural'ın sosyo-ekonomik durumunu çok iyi biliyordu. Başkurtlarla, Tatar Türklerinin de akrabalıklarını göz önüne alarak, bunların birlikte yaşamaları gerektiğine inanıyordu. 23 Mart 1918'de Bolşevikler, Sovyet Sosyalist Tatar-Başkurt Cumhuriyetini kurduklarını açıkladılar. Bu karar birçok Türk'ü kandırmış ve komünistlerin yanına çekmiştir. Ama Başkurt Türkleri arasında bu ortak cumhuriyete karşı oldukça büyük bir tepki vardı.

Aslında o, 1917'de ilan edilen İdil-Ural Devletinin yaşaması taraftarıydı. Galiyev bunu planlarken, Riskulov da Turan Cumhuriyetinin teşekkülü hazırlıkları içerisindeydi. Bu sırada Stalin'in de yardımcılığına getirilen Galiyev ve diğer Bolşevik Türklerin girişimiyle Komünist Parti içinde bir Müslümanlar Bürosunun kurulması gündeme geldi. 1918 Kasımında 43 delegenin iştirakıyla, Moskova'da Müslüman komünistlerin kurultayı toplandı. Sultan Galiyev, bağımsız merkez komiteye sahip bir Müslüman Komünist Partisinin teşkili tezini ileri sürdü. Bu teklife Lenin ve Stalin tarafından şiddetle karşı çıkıldı. Stalin'in istediği üzerine kabul edilen kararda; "Müslüman komünistler, Rusya Komünist Partisinin bir bölümü

olarak birleşmelidir. Şimdiye kadar mevcut olan Rusya Müslümanlarının Komünist Partisi yerine, Rusya Komünist Partisi adı yerleştirilmeli ve Müslüman Komünist Teşkilatının adı ona göre değişmelidir” deniyordu. Kurultay, “Rusya Komünist Partisi Müslüman Teşkilatları Merkez Bürosu”nu seçtikten ve başına Stalin’i geçirdikten sonra dağıldı. Ama bu esnada Galiyev’in Stalin’le de arası açılmıştı. Çünkü Gürcü Stalin gerçek yüzünü göstermiş, Türklerin asla bağımsız davranamayacaklarını vurgulamıştı. Esasında o, din aleyhtarı bir politika izlemişse de İslamiyet’in çağdaşlaşma önünde bir engel teşkil ettiği yolundaki fikirlere de karşıydı. Buna bağlı olarak İslam dininin ihtilalci vasfından yararlanma taraftarıydı.

Mirseyit Sultan Galiyev ve Turar Rıskulov çok büyük düşünmelerine rağmen, diğer Türk liderlerden tam bir destek

göremediler. Hepsi başka bir şekilde hareket ediyorlar, umumiyetle de muhtariyetçiler bu işe taş koyuyorlardı. Zaten bu durum Lenin ve Stalin'in de işine geldi. Çünkü komünist grup içerisinde gittikçe sivrilen bu Türkçülerin başarısızlığa uğraması ve yalnız kalmaları onları sevindiriyordu. Buna bağlı olarak faal parti çalışmalarından uzaklaştırılmak istenen Galiyev, 1920'de Doğu Emekçileri Üniversitesinin yöneticisi olmuşsa da, yeniden çevresindekilere haber yollayarak, Türk dünyasının birliği için faaliyetlere başladı. Lenin ve Stalin'in ne kadar büyük yalancı ve Rus milliyetçisi olduklarını anlamıştı. Türklere ve diğer Sovyet halklarına daha çok özgürlükler vereceklerini söyledikleri halde bu vaatlerini tutmamışlardı. Onlar, Sovyet-Rusya'nın doğusu ile batısını aynı kefeye koyuyorlar ve komünizmin özellikle batıda başarılı olmasına çalışarak, doğu ülkelerini ihmal ediyorlardı. Oysa ki Sultan Galiyev, Doğudaki sosyal yapının Batıya benzemediğini, Avrupalı işçilerin komünizme hazır olmadıklarını, bu ülkelerin kapitalistlerinin kendi ihtiyaçlarını kolonilerden karşıladıklarını, Sovyet-Rusya'nın da batısının bundan etkilendiğini, hâlbuki doğuda gerçekleşecek tam bir sosyalist yapının batıyada örnek teşkil edeceğini ve komünizmin çabuk yayılacağını ileri sürüyordu. Dolayısıyla ona göre, doğu memleketleri Batılılar için daima hammadde kaynağı olan ve sömürülen bir bölge şeklinde görülmüştür. Batının elinden bu imkânlar alındığında, ihtilalin bütün dünyayı saracağına inanıyordu.

Bu arada 1920 yılı nisan-mayıs aylarında Tataristan Muhtar Cumhuriyetinin tesisi gündeme gelince, buna ilk tepki gösterenler yine Rus komünistler oldu. Onlar Lenin'e gönderdikleri mektuplarda; Tatar Türkleri arasında bir ülke yönetebilecek kadar yetişmiş kadroların olmadığını, bunlara güvenilmeyeceğini, eğer böyle bir durum zuhur ederse, Altın Orda ve Kazan Hanlığı çağına geri döneceğini söyleyerek, aleyhte propagandalarda da bulunuyorlardı. Bütün engellemelere rağmen Mayıs (27) 1920 sonlarında, Tataristan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulduysa da, idare heyeti arasında sadece üç Türk vardı. Bu da Rusların eşitlik anlayışının ne manaya geldiğini çok güzel ortaya koyuyordu.

Sultan Galiyev sosyalizm çalışmalarının sadece Rusya ile sınırlı kalmamasını Afganistan, İran, Türkiye, Hindistan ve özellikle bütün Müslüman ülkeleri kapsayacak bir şekilde

tertiplenmesini istiyordu. Hakikatte önlerinde Türkiye gibi başarılı bir numune vardı. Batı emperyalizmine karşı baş kaldıran bu gibi ülkelere destek verilmeliydi. Eğer sosyalizm gerçekleşecekse, evvela dünya halklarının hepsinin hür olması gerekirdi. Ayrıca onun, Azerbaycan'da ve Türkiye'nin doğusunda gelişen olaylara karşı Türklerin safında yer alması, Komünist Parti içerisindeki Ermenilerle birtakım şovenistleri rahatsız etti. Rusya Komünist Partisi sadece kendi dogmatik fikirlerinin doğruluğuna inanıyor ve Sultan Galiyev örneğindeki gibi, hiçbir çözüme sıcak bakmıyordu. Komünistler söz de muhtariyet vaadinde bulunsalar da, merkeziyetçilikten asla vazgeçmiyorlardı.

Bütün bunlardan sonra Komünist Partisi Merkez Komitesi, 1923'te toplanarak, Galiyev'i anti ihtilalci ve Turancılıkla suçlayıp, tutuklanmasına sonra da partiden atılmasına karar verdi. Güya, Türkiye ve İran gibi ülkelerle irtibat halindeydi. 9-12-1923 tarihli, Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında, işte böyle bir açıklamada bulunulmuştu. Buna binaen Tataristan İcra Komitesi Başkanı R. Sabirov, Halk Komiserleri Heyeti Reisi K. Muhtarov gibi birçok yönetici de azledildi. Başta İdil-Ural'da Tatar ve Başkurt Türklerinin birlikte yürümelerinden başka çare olmadığını düşünenlerle, Rus komünistler arasında ipler gerildi ve Rus Bolşevikleri kendi fikirlerine itibar etmeyen herkesi Galiyevci olarak damgaladılar.

Bununla birlikte muhtariyetin bu ilk yıllarında, ister-istemez Tataristan Muhtar Sovyet Hükümetinin idarecileri kendi halklarına yakınlık gösterdiler. Bu gayet normal, insan tabiatına aykırı olmayan bir davranıştı. Ama büyük ağabey öyle düşünmüyordu. İşte buna bağlı olarak, Tataristan Merkez İcra Komitesi eski başkanı Rauf Sabirov, Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi yetkilileri tarafında sorgulanırken onlara; "biz çiftçiye yardım ederken insanların zengin ya da fakir olmasına bakmadık. Onlar bizim için her şeyden önce Tatar köylüleriydi", demiştir. Fakat Ruslara göre ise bu, burjuva milliyetçiliğiydi.

Hiç şüphesiz Sultan Galiyev'in hapsi Türkler arasında büyük bir hayal kırıklığı doğurdu. Onlar böyle bir durum var ise, büyük bir yanlışlık olduğunu ve serbest bırakılması için gereğinin yapılmasını Komünist Partisinin Merkez Komitesine rica ettiler. Buna bağlı olarak topluca mektup yazıp,

gönderenler de sonradan birer birer öldürüldüler. Reva görülen bu haksızlıklar, sürgünler ve hapis hayatının ardından o, Türk milli kimliğine daha çok sarılmış; Türkler ve Müslümanların birlikte hareket ederek, Turan Cumhuriyetinin kurulması için nelerin gerektiği gibi konular üzerinde durmuştur. Artık iyiden iyiye komünist rejim ve Stalin'e cephe alan Sultan Galiyev 1929 senesinde yeniden tutuklandı. Sultan Galiyev'in hapsi yörede büyük bir şaşkınlık yarattı. Tataristan'daki bazı milliyetçiler eğer böyle bir durum var ise, büyük bir yanlışlık olduğunu ve serbest bırakılması için gereğinin yapılmasını Komünist Partisinin Merkez Komitesine rica ettiler. Bu hususta topluca mektup yazıp, gönderenler de sonradan birer birer ortadan kaldırıldılar

Sultan Galiyev'in mahkûmiyetinin ardından sadece Tataristan'da değil, bütün Sovyetlerdeki Türk bölgelerinde, onun fikir ve ülküdaşlarının takibata uğramaları işine girildi. Binlerce insan hapsedildi. 3-9 Kasım 1929'da Komünist Partisinin yaptığı toplantıda; bütün parti üyeleri Galiyevcilerin kökünü kurutmaya ve milliyetçilikle mücadeleye çağrıldı. Bundan sonra "Galiyevci" terimi, "halk düşmanı" sözüyle aynı sıraya kondu. Sultan Galiyevci Türkçüler her kesimde aranıyordu. Buna bağlı olarak 1930 yılında Tataristan Komünist Partisinden 2000'in üzerinde kişi atıldı, 300'den fazla insan işinden kovuldu, binlercesine de ihtarlar verildi. Bu son derece korkunç bir şeydi. Bu vahşet dolu günler İkinci Dünya Harbinin ilk yıllarına kadar sürdü.

Yine bu sırada, komünist idarecilerin iddialarına göre; 1928'lerde kurulduğu söylenen, Cidigan (Büyük Ayı) adındaki antikomünist yazar-çizer grubunun oluşturduğu bir teşkilatın ortaya çıkarıldığına vurgu yapılmaktadır. Bunların Komünist-Sovyet edebiyatına karşı oldukları; İdil-Ural'da sanıldığı gibi bir sınıf mücadelesinin bulunmadığını savundukları ileri sürülüyordu. 1931'de onlar da Sultan Galiyev ideallerine bağlı hareket ediyorlar diye suçlandılar. Fırsattan istifade bir kez daha Tataristan hükümet ve parti yöneticileri değiştirildi ki, bundan diğer İdil-Ural Türkleri de nasibini aldılar.

İdil-Ural'daki Türk ırkının kahraman ve gözü pek evladı Mirseyit Sultan Galiyev, on yıl kadar süren hapis hayatının peşinden 1940'ta, Stalin'in emriyle, hücresinde kurşunlanarak, ortadan kaldırıldı. Hem Sultan Galiyev, hem de Riskulov'un tutuklanmasında olsun, bu sırada Rus gizli servisinin onların

aleyhine hazırladıkları düzmece evraklarda, Türkiye devlet başkanı Mustafa Kemal Atatürk ile ilişkisinin bulunduğu ve Türkiye'nin ajanı olduğu gibi ipe- sapa gelmez iddialar vardı. Halbuki ne Riskulov, ne de Sultan Galiyev hayatlarında Türkiye'yi görmedikleri gibi, Mustafa Kemal ile doğrudan temasa geçmemişlerdi. Buna karşılık Galiyev'in önüne birkaç defa Türkiye'ye gitmek için fırsat çıkmış ise de, o bunu hiçbir zaman düşünmedi. Çünkü o halkını ve arkadaşlarını en zor zamanlarında bile bırakmak istemiyordu.

"Türk Birliğinin bir gün hakikat olacağına inancım vardır. Ben görmesem bile gözlerimi dünyaya onun rüyaları içinde kapayacağım. Türk Birliğine inanıyorum. Onu görüyorum. Yarının tarihi yeni fasıllarını Türk Birliği ile açacak. Dünya sükûnunu bu fasıllar içinde bulacaktır. Türklüğün varlığı bu köhne âleme yeni ufuklar açacak. Güneş ne demek, ufuk ne demek o zaman görülecek" diyen, Mustafa Kemal'in Türklerin beraberliği hususundaki bu büyük ülküsü, Galiyev'in de amacıydı.

Turar Riskulov ve Sultan Galiyev gibi komünist Türkçülerden, Türkiye Türklerinin ilk haberleri, 1950'li yıllarda yine Türk milliyetçileri sayesinde olmuştur. Türkiye'deki Türkçüler onları gündeme getirmişler ve bir süre sonra Türkiye'de de "Galiyevcilik" gibi bir hareket zuhur etmiştir ki, bu da 1960'lı ve 1980'li yıllarda görülür.

Son olarak bir şeyi daha vurgulamak istiyoruz ki, ilk defa Türk milliyetçilerinin arasında tartışılan Galiyev'in fikirleri, daha sonra Türkiye'deki solcuların bir kısmı tarafından öğrenilmiş ve benimsenmiştir. Taryhy şahslar